

Elvir Duranović

TRAGOM JEDNE ALHAMIJADO PJESME

Korisni savjeti Muhameda Ruždije
o otklanjanju uzroka siromaštva

Ove 2017. godine navršava se 480 godina od osnivanja Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu. Povodom ovog velikog jubileja čitaocima *Takvima* odlučili smo, kroz tekstualnu analizu alhamijado pjesme “O uzrocima siromaštva”, predstaviti velikog bosanskohercegovačkog pjesnika Muhameda Ruždiju čija se djela čuvaju u rukopisnom fondu Gazi Husrev-begove biblioteke. Muharem, sin Mustafe – Mujage, potječe iz ugledne porodice Dizdarevića koja vodi porijeklo od Hasan-age Resulovića, dizdara trebinjske tvrđave Banj-Vran.¹

Prema Busuladžiću i Handžiću² Muharem Dizdarević (Muhamed Rušdi) rođen je 1823. godine u Trebinju. Na osnovu 27. distiha iz Ruždijine pjesme “Priča na bosanskom o bagdadskoj gospođi”, gdje on kao godinu svog rođenja navodi 1241. godinu po Hidžri, Abdurahman Nametak zastupa mišljenje da je Muhamed Ruždija rođen te 1241. hidžretske, odnosno 1825. godine. U Trebinju je završio osnovno školovanje (mekteb), a potom i srpskopравoslavnu osnovnu školu. Nakon toga pohađao je trebinjsku medresu pred muderrisom Mula Salihom Erkočevićem kod kojeg je naučio orijentalne jezike: arapski turski i perzijski. Za vrijeme osmanske uprave u Bosni i Hercegovini radio je u

¹ Mustafa Busuladžić, “Muhamed Rušdi”, *Glasnik Vrhovnog starješinstva IVZ*, god. III, br. 12., Beograd, 1935., str. 544.

² Mehmed Handžić, *Književni rad bosansko-hercegovačkih muslimana*, Sarajevo, 1933., str. 97-98.

državnoj službi. Nakon okupacije 1878. godine povukao se na svoje imanje gdje se bavio zemljoradnjom. Bio je izuzetno učen čovjek. U njegovoj biblioteci nalazilo se preko 300 knjiga na orijentalnim jezicima. Umro je iznenada 1905. godine, a ukopan je na greblju Gorica. Opisujući njegov mezar dr. Ismet Bušatlić navodi: “Samo jedan komad stijene nad glavom, bez ikakvog natpisa, označava njegov grob.”³

Muhamed Rušdi napisao je 38 pjesama⁴ uglavnom etičko-didaktičkog sadržaja među kojima posebno mjesto zauzimaju: *Mevludi-šerif*, *Miradž*, *Vefatun-Nebijj*, *Vafati Fatimetu-Zehra*, *Hikaja o Ejub-pejgamberu* i dr.

U Gazi Husrev-begovoj biblioteci postoji nekoliko rukopisa djela Muhameda Rušdije. To su rukopisi R – 6276, R – 6274 i R – 7006, dok su pojedine njegove pjesme rasute po zbirkama (*medžmu‘a*) različitog sadržaja.

“O uzrocima siromaštva”

Siromaštvo je težak društveni problem i bolest koja pogađa i pojedinca i zajednicu u cjelini. Veliko je to iskušenje koje muslimana može dovesti u situaciju da prekrši Allahove naredbe i oda se neželjenim i ponižavajućem prosjačenju, pljački, krađi, prostituciji i trgovini zabranjenim stvarima. U dovi koju je učio radi zaštite od siromaštva Allahov Poslanik, a.s., jasno je naznačio u kom pravcu veliko siromaštvo može odvesti čovjeka. Vjerovjesnik, a.s., kaže: “Allahu moj, tražim zaštitu kod Tebe od siromaštva, neimaštine i poniženja...”⁵

Siromaštvo i neimaština, dakle, česti su uzroci čovjekovog duhovnog pada i poniženja. I ne samo to, Allahov Poslanik, a.s., upozorio je svoje sljedbenike da siromaštvo od nevjerstva (*kufir*)

³ Navedeno prema: Abdurahman Nametak, *Muhamed Rušdi Monografija i tekstovi*, Starješinstvo Islamske zajednice u SR Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Sloveniji, Sarajevo, 1981, str. 8.

⁴ Abdurahman Nametak, *Muhamed Rušdi...*, str. 12-13.

⁵ Ebu Davud, *Sunen Ebu Davuda*, prijevod i komentar Mahmut Karalić, Novi Pazar, 2012. godine, tom 2., hadis br. 1544., str. 449.

dijeli veoma tanka nit. Vjerovjesnik, a.s., kaže: “Siromaštvo je zamalo pa nevjerstvo...”⁶ To je zbog toga što siromaštvo nosi sa sobom zavist prema bogatašima, a kao što je poznato, zavist uništava dobra djela. Pogođen neimaštinom čovjek je ljut, razdražljiv i pakostan prema imućnijima od sebe.

I u današnje vrijeme nisu rijetki slučajevi da ljudi razvrgavaju brak ili mijenjaju svoju vjeru sve kako bi mogli radi imetka i materijalne sigurnosti otići u neku od razvijenijih zapadnih država. Pritisnut neimaštinom čovjek je često nezadovoljan sudbinom koju mu je Bog odredio pa iako nije nevjernik, vrlo je blizu da to postane. Da se muslimanima ne bi desilo da zbog siromaštva gube svoju vjeru Allahov Poslanik, a.s., je preporučio da uče sljedeću dovu: “Allahu moj, utječem ti se od nevjerništva i siromaštva i utječem ti se od kaburske patnje i azaba. Nema drugog boga osim Tebe.”⁷

Živeći u vrijeme kraha Osmanske države i austrougarske okupacije Muhamed Rušdi je svjedočio materijalnom i finansijskom propadanju nekada uglednih muslimanskih porodica. Promatrao je kako se siromaštvo širi među muslimanima i na šta su osobe pogođene teškim siromaštvom spremne. Razumljivo je stoga što je Rušdi kao vrstan znalac u stihove pretočio savjete djeci i odraslima o uzrocima siromaštva i uskraćivanja nafake, odnosno o onome što ne bismo trebali činiti kako bismo se zaštitili od siromaštva.

Interesantno je da se Rušdi u svojoj pjesmi uopće ne bavi radom kao najvažnijim oblikom borbe protiv siromaštva. Rad se po njemu podrazumijeva pa on svoju pažnju skreće skrivenim uzrocima siromaštva koji na prvi pogled uopće nisu povezani sa siromaštvom. No, kako ćemo vidjeti, Rušdijini savjeti duboko su ukorijenjeni u osnovne izvore islama i narodnu tradiciju Bošnjaka. U današnje vrijeme, nakon brutalne agresije na Bosnu i Hercegovinu, 1992-1995. godina, koja je rezultirala genocidom, ubistvima i protjerivanjem Bošnjaka i uništavanjem njihovih materijalnih dobara, mnogo Bošnjaka u Bosni i Hercegovini živi na

⁶ Fuad Sedić, *Ogranci imana*, El-Kelimeh, Novi Pazar, 2008., str. 246.

⁷ Ebu Davud, *Sunen Ebu Davuda...*, tom 7., hadis br. 5084. str. 280-281.

rubu siromaštva, dok, s druge strane, mnogo Bošnjaka izvan domovine posjeduju materijalno bogatstvo ali oni i njihovi potomci žive na ivici duhovnog siromaštva. I jednima i drugima Rušdijini savjeti o uzrocima uskraćivanja nafake mogu u značajnoj mjeri olakšati život. Rušdijevu pjesmu “O uzrocima siromaštva” neznatno smo skratili i prilagodili jeziku današnjih Bošnjaka.

El-hattu baki, vel umuru fani, vel abdu asi, ver Rabu aft⁸

“Bosnevi fakirluge sebeb išbaleri”⁹

Ti počinji svaki pos’o bismillom /
Hairli će pos’o biti istinom.
Sa jezika nemoj zikr dizati /
Na pameti valja kaznu imati.
Sa namazom nemoj mnogo čekati /
Treba hodže oko dina pitati.
Ako radiš ti griješne poslove /
Nafaka će slaba biti poslije.
Zavidan nemoj biti drugom što ima /
Bog je dao njemu što mu pripada.
Sa ženama nemoj mnogo sjediti /
Čast se gubi tako znadi ti!
Besramno govorit, ogovarat i lagat nemoj ti /
Potvaranje, spletkarenje ne čini!
Nemoj nikom, pazi, srce slomiti /
Već s blagošću svakom priđi ti!
Ti u kući paučine ne drži /
Slamkom nemoj svoje zube tarkati!
Imenima oca, majku ne zvati! /
Ti pod noge nemoj mrve turati!

⁸ Pismo je vječno, a život je prolazan. Rob je neposlušan, a Gospodar je Onaj Koji prašta.

⁹ Na bosanskom o sličnim uzrocima siromaštva. Cijelu pjesmu vidi u: Abdurahman Nametak, *Muhamed Rušdi...*, str. 186-188.

Ne valjade, ti na pragu ne sjedi /
 Pre(d) starijim naprijed ne hodi!
 Milostiv budi mladem od sebe /
 I gordosti ti ne puštaj u sebe!
 Ti pod glavu nemoj mećat šalvare /
 Ostojeći ne oblači šalvare!
 Nemoj zubma svoje dlake kidati /
 Zube nemoj sa noktima tarkati!
 Ti na sebi nemoj šiti, krpiti /
 Noću nemoj ogledala gledati!
 Ni spavati sam u kući ne valja /
 Ni dan ni noć mnogo spavat ne valja!
 Gola tijela nemoj noću ležati /
 Siromah da si nemoj sebi tražiti!
 Kad se Sunce ja li Mjesec pomrači /
 Očima je štetno ono gledati.
 Ti bez druga nemoj na put hoditi /
 Kad ti treba ruke, ja što umiti.
 Ne valjade svjećnjak puhom dunuti /
 Nokte, kosu ispod nogu turati.
 O bogatstvu neprestano ne misli /
 Što kazasmo sve siromaštvo donosi.
 Jer Ruždija ljuto jede i misli /
 To insanu prija staros(t) donosi.

Na početku pjesme Rušdi skreće pažnju čitaocu da je jedan od bitnih preduvjeta za obilnu opskrbu i nafaku Božija naklonost koja se stječe izvršavanjem dobrih dijela od kojih on navodi: učenje bismille prije svakog hair-djela, zikr – spominjanje Uzvišenog Allaha, dž.š., prisjećanje da će se za grijeha pred Bogom odgovarati, obavaljanje namaza i drugih obaveznih vjerskih ibadeta te pokoravanje ulemi (hodžama). Početnim stihovima u pjesmi Muhamed Rušdi, dakle, savjetuje slušaoc da budu bogobojazni jer je

prema Kur'anu i Sunnetu bogobožnost jedan od uzroka obilne opskrbe, odnosno sprečavanja siromaštva. Uzvišeni Allah, dž.š., u Kur'anu kaže: *A onome ko se Allaha boji, On će izlaz naći i opskrbit će ga odakle se i ne nada; onome koji se u Allaha uzda, On mu je dosta.*¹⁰ Allahov Poslanik, a.s., o tome kaže: "Da se vi istinski oslanjate na Allaha, bili biste opskrbljeni poput ptice koja jutrom odlazi gladna, a naveče se vraća sita."¹¹ Vjerovjesnik, a.s., u ovom hadisu zapravo navodi dvije ključne stvari potrebne za istinsko blagostanje a to su: bogobožnost i oslanjanje na Allaha, dž.š., te rad i djelovanje jer ptice svoju nafaku ne čekaju u gnijezdu, već tragaju za njom. Upravo o tome na početku pjesme "O uzrocima siromaštva" pjeva Muhamed Rušdi.

Nakon isticanja bogobožnosti kao jednog od ključnih duhovnih faktora za sigurnu opskrbu, Rušdi ponovo poseže za Kur'anom i Sunnetom, ali sada ukazujući na činjenicu da su grijesi glavni uzročnici uskraćivanja nafake.¹²

On u pjesmi tvrdi:

Ako radiš ti griješne poslove, / Nafaka će slaba biti poslije.

Ovi stihovi u potpunosti odražavaju duh hadisa Allahovog Poslanika, a.s.: "Čovjeku se, doista, opskrba može uskratiti zbog grijeha kojeg učini."¹³ Rušdi potom ukazuje na zlo zavisti, grijeha koji nastaje kao posljedica neimaštine. Vjerovjesnik, a.s., kaže: "Čuvajte se zavisti! Zavist uništava dobra djela kao što vatra uništava drva."¹⁴

Živjeti u siromaštvu i u isto vrijeme biti nekome zavidan znači izgubiti oba svijeta: i dunjaluk i ahiret. Rušdi stoga savjetuje siromahe da ne budu zavidni, odnosno da sačuvaju svoja dobra djela

¹⁰ Kur'an, sura *Et-Talak*, 2-3. ajet.

¹¹ Ebu Isa et-Tirmizi, *Tirmizijina zbirka hadisa*, prijevod i komentar prof. Mahmut Karić, Elči Ibrahim-pašina medresa, Travnik, 2005., tom 5., hadis br. 2460., str. 425.

¹² O uskraćivanju opskrbe zbog grijeha pogledaj: Mr. Mustafa Prljača, "Grieh i njegove posljedice", *Takvim za 2011*, El-Kalem, 2010., str. 103-114.

¹³ Muhammad bin Yazeed Ibn Majah al-Qazwini, *Sunan ibn Majah (english translation)*, Dar es-Selam, Rijad, 2007. godine, tom 5., hadis br. 4022., str. 224-225.

¹⁴ Ebu Davud, *Sunen Ebu Davuda...*, tom 5., hadis br. 4898., str. 172.

i svoj ahiret, ako im je već uskraćen dunjaluk, a to će najlakše postići ako čvrsto vjeruju u Božiju odredbu. Pjesnik zatim navodi i druge grijehе koji mogu biti uzročnici uskraćivanja opskrbe. To su: neprimjereno druženje s ženama, bestidan govor, ogovaranja, laganje, potvaranje, spletkarenje i oholost. Za uskraćivanje opskrbe posebno je opasan blud kojeg Rušdi posredno spominje kada kaže da druženje s ženama može dovesti do gubljenja časti i ugleda. Naravno i ova Rušdijina napomena temelji se na hadisu Allahovog Poslanika, a.s.: “Čuvajte se bluda. Uistinu blud uzrokuje siromaštvo.”¹⁵

Nakon toga Muhamed Rušdi govori o tome da bi djeca trebala nastojati umiliti se roditeljima jer je to jedan od preduvjeta Božije naklonosti. Kada su roditelji zadovoljni sa svojim djetetom oni često uče dove za njega što se ogleda kroz Božiji bereket i Njegovu zaštitu. Dijete uskraćeno roditeljskog blagoslova uskraćeno je i od Božijeg blagoslova, pa stoga Rušdi savjetuje da se roditeljima uvijek i na svakom mjestu iskazuje poštovanje, da se roditelji ne zovu po imenima i da se u hodu ne ide ispred njih. Sve su to, ustvari, savjeti našeg Pejgambera, a.s., kojima je on podučio svoje ashabe. Buharija bilježi da je jednom prilikom Ebu Hurejre, r.a., vidio dvojicu ljudi pa je upitao jednog od njih: “Ko ti je ovo?” Odgovorio je: “To je moj otac.” Ebu Hurejre, r.a., tada reče: “Ne zovi ga po imenu, nemoj ići ispred njega i nemoj sjedati prije njega.”¹⁶

Zajedno sa stihovima o poštivanju roditelja Rušdi navodi niz savjeta iz narodne tradicije Bošnjaka koji bi također trebali osigurati obilniju opskrbu i nafaku. Iako bi se ovi savjeti na prvi pogled mogli činiti kao neka vrsta narodnog praznovjerja, nije tako. U ovim stihovima Muhamed Rušdi zapravo govori o tome da bi osoba koja se želi osloboditi siromaštva trebala voditi računa o svom dostojanstvu, ličnoj higijeni i čistoći svoje kuće. Rušdi kao da pita: Kako se može nadati Božijem obilju čovjek u čijoj kući

¹⁵ Fuad Sedić, *Ogranci imana...*, str. 223.

¹⁶ Muhamed ibn Ismail el-Buhari, *Knjiga o edebu El-Edebu-l-mufred*, s arapskog preveo Armin Abaza, Islamski kulturni centar Mostar, Mostar, 2009., hadis br. 44., str. 31.

nije uklonjena paučina a mrve, nokti i kosa su razbacani po čoškovima? Ili kakva je osoba čovjek koji slamkom čisti zube, na sebi šije ili krpi odjeću i spava nagog tijela? Za takvog Rušdi kaže:

Siromah da si nemoj sebi tražiti!

Tj., čak i ako si siromašan, budi dostojanstven u svom siromaštvu kao što je to bio Allahov Poslanik, a.s., koji je bio siromašan, ali nije izgledao kao ubogi siromah.

Interesantno je da Rušdi pri kraju ove zanimljive pjesme daje ključni savjet o tome kako izbjeći siromaštvo, a to je da se čovjek pokrene, da ne spava i dan i noć nego da uloži truda i radom sebi osigura materijalno blagostanje. Vjerovatno bi mnogi mudraci na pitanje o tome šta uzrokuje siromaštvo kazali da su to lijenost i nerad. Muhamed Rušdi, naprotiv, prvo preporučuje da se ispunne skrivene preduvjete za obilniju nafaku a to su: bogobožnost, poštivanje uleme, čuvanje od grijeha, naklonost roditelja, čist i uredan život, optimizam i lično dostojanstvo, pa tek onda da se čovjek posveti stjecanju materijalnih dobara. Za takvim bogatstvom, ustvari, i žudi osoba koja ispuni navedene preduvjete.

Savjeti Muhameda Rušdije o uzrocima siromaštva protokom godina nisu izgubili na važnosti. Njegovim preporukama dodat ćemo još jednu. Govoreći jednom prilikom o vrijednostima učenja pojedinih sura iz Kur'ana, Allahov Poslanik, a.s., je rekao: "Ko svake noći prouči suru El-Vaki'a neće ga zadesiti siromaštvo."¹⁷

U prigodnom tekstu povodom 155. godišnjice od rođenja Muhameda Rušdije dr. Adburahman Nametak navodi da je Rušdi, bez sumnje, uz Hevaiju, najbolji pjesnik bosanske alhamijado poezije. Dublji traga u razvoju alhamijado poezije nije ostavio jer je počeo pisati kasno, potkraj XIX stoljeća, ali je njegova poezija ipak bila posljednji veliki bljesak naše alhamijado poezije na njenom zalasku.¹⁸ Njegova etičko-didaktička pjesma "O uzrocima siromaštva" zorno svjedoči o tome.

¹⁷ Fuad Sedić, *Ogranci imana...*, str. 124.

¹⁸ Dr. Adburahman Nametak, "Muhamed Rušdi (uz 155. godišnjicu rođenja i 75. godišnjicu smrti)", *Analizirani Husrev-begove biblioteke*, knj. VII-VIII, Sarajevo, str. 209-217.